

☞ Sössöt

aütöro Juha Metsäkallas · publikigita 2018-10-08

Sössiksi kutsun esperanton monia s-äänteitä. Venäjää yhtenä äidinkielenään puhunut Zamenhof osasi erottaa lukuisia ässiä toisistaan, mutta suomenkieliselle esperanton ääntämisen ja puheen ymmärtämisen vaikein kohta on ilman muuta nämä (aivan liian) monet ässät.

Tähän ässien lausumisen ja hahmottamisen vaikeuteen on parikin syytä. Ensinnäkin suomen ässä ei ole soinnillinen mutta kyllä hieman suhiseva. Mitä tuo soinnillisuus tarkoittaa? Joku joskus opetti minulle soinnittoman ja soinnillisen äänteen eron seuraavasti. Aseta sormenpääts kevyesti otsalle. Äännä ensin "po" ja sitten "rau". Pään ei kuulu tärstä po-äänteen kohdalla mutta "raun" kohdalla kyllä. Pori on siis soinniton ja Rauma soinnillinen. Harjoittele tarvittaessa pari kertaa, kunnes "Rauma" tärisee. Lyhyt, selvästi soinnillinen ärrä muuten nostaa osakkeitasi raumalaisten silmissä.

Koeta seuraavaksi ääntää ässä soinnittomana ja soinnillisena. Älä suhise äläkä lisää muita äänteitä (kirjaimia). Esperantossa suhutonta soinnutonta ässää merkitään (yllätys, yllätys) kirjaimella "s", soinnillista kirjaimella "z". Esperanton "z" ei siis ole suomen ts, kuten z-kirjaimelle on käynyt sanoissa jatsi ja pitsa (esperantoksi *ĵazo* ja *pico*), vaan soinnillinen suhuton, terävä ässä.

Toinen erottava tekijä on juuri tuo suhina. Viime vuosisadan alussa suomeen lainattiin tšekistä suoraan kirjain š, suhu-ässä, merkitsemään suhisevaa ässää, joka esiintyi joissakin uudehkoissa lainasanoissa: šakki, šamaani, šampoo(*), šeriffi, tušši jne. Huomaa tuo sana "uudehko". Nimittäin vanhat lainasanat, joissa lähtökielessä esiintyi suhiseva ässä, ovat aikoja sitten mukautuneet. Toisaalta aivan uusimmissa lainasanoissa lähtökielen suhinamerkintä on toistaiseksi säilynyt: *shetlanninponi* (eng.), *charmikas* (ransk.) tai *schäferi* (saks.). (En tässä kohtaa vaahtoa englannin sh-yhdistelmän käytöstä suomessa.)

Suhu-ässä on kuitenkin nykyään harvinainen kirjain(**). Syynä tähän on, että suomen oma ässä suhisee jonkin verran, joten ajan myötä erillisestä suhu-ässästä on monessa sanassa luovuttu: šamaani → samaani, šampoo → sampoo tai samppoo, šeriffi → seriffi, tušši → tussi. Nykyään kirjain esiintyy käytännössä vain sanassa "šakki" sekä joissakin vierasperäisissä, lähinnä venäläisissä ja kiinalaisissa, nimissä. Tosin nykyisin kiinalaiset nimet translitteroidaan [pinjin-järjestelmän](#) mukaan (mikä ei vastaa alkuunkaan suomalaista ääntämistä, mutta ei käsitellä sitä nyt).

Kun tähän soinnillisuuteen ja suhinaan lisätään puskasta pomppaava t, kasassa ovatkin kaikki sössöt.

- soinniton suhuton ässä: s, *sidi*: istua

- soinniton suhiseva ässä: *ŝ, ŝultro*: olkapää
- soinnillinen suhuton ässä: *z, zomi*: zoomata
- soinnillinen suhiseva ässä: *ĵ, ĵus*: juuri, äsken
- t + soinniton suhuton ässä: *c, laca*: väsynyt, poikki
- t + soinniton suhiseva ässä: *ĉ, aĉa*: huono, keho, pilaantunut
- d + soinnillinen suhiseva ässä: *ĝ, aĝo*: ikä

(Edes Zamenhof ei tainnut yrittää yhdistelmää d + soinniton suhuton ässä □)

Minun puolestani näistä puolet joutaisi välittömästi roskakoriin. Internetin foorumit ovat väärällään keskusteluja, joissa esitetään hattu-kirjaimista luopumista, mutta lähes kaikki ehdottavat niiden korvaamista englannin tai ranskan pohjalta, siis *ĉ* → ch, *ŝ* → sh tai jotain vastaavaa. Minusta tuo on huono idea, koska se rapauttaa yhden esperanton perusideoista, että kutakin äännettä merkitään yhdellä kirjaimella, ja siksi toisekseen ei poista perusongelmaa eli ääntämisen vaikeutta.

Kun siis sanon, että puolet joutaisi roskakoriin, tarkoitan itse äännetiä! Niitä on sekä vaikea ääntää että kuulla muiden puheesta, mistä on seurauksena, että itse puhuessa joutuu pinnistelemaan. Vastaavasti muiden puhetta kuunnellessa joutuu usein muiden äänneiden perusteella päättämään, mistä sanasta on kysymys, kun sössöstä ei erota.

*: Tiesitkö, että samppoo on alkujaan hindiä? □□□□ (champna) tarkoittaa hieromista, mistä sana siirtyi Englantiin aluksi merkitsemään intialaista hierontaöljyä, sittemmin hierottavaa pesunestettä.

** : Marginaalisesti paremmin on pitänyt pintansa toinen samaan aikaan niin ikään tšekistä lainattu kirjain ž. Se esiintyy oikeastaan vain sanojen *džonkki* ja *maharadža* lisäksi parissa maan nimessä (*Azerbaidžan* ja *Tadžikistan*) ja translitteroitaessa venäläisiä nimiä. Kaikki ihan jokapäiväisiä sanoja.

La origina artikolo estas publikigita 2018-10-08 en la retejo *Finna babilejo* kun rubriko "Sössöt". Ĉi tiu PDF-versio estas aŭtomate kreita 2021-11-23. Vidu ankaŭ la aliajn afiŝojn de tipo *artikoloj*, *finnalingvaj*.